

Fosser og stryk i Bærums vassdrag

... en smakebit ...

Odd Tore Saugerud, Bo Wingård, Terje Bøhler

Alle foto av Odd Tore Saugerud om ikke annet er nevnt.

Forsidebildet:

Kartgrunnlagene på de første omslagssidene er generert fra norgeskart.no, levert av Kartverket.

Kartene over vassdragenes nedbørfelt er generert av NVEs Nedbørfelt- og vannføringsindeksanalyse NEVINA

NVE Nevina

<https://nevina.nve.no>

2024 Bo Wingård

Forord

De fleste vet hvor Fåbrofossen i Lysakerelva ligger, og man har hørt om og kanskje også sett Fransefoss i Sandvikselva og Vøyenfossen i Lomma. Når man går på tur langs vassdragene, som for eksempel langs vassdragsledene i Lysakerelva og Øverlandselva, får man både se og oppleve flere fosser. Her er det mange bratte partier.

Men det er mange flere fosser i Bærum. Noen er uberørte, og har ligget der siden tidenes morgen. Andre har blitt høyere fordi det er bygget demninger som øker fallhøyden eller øker muligheter for å lagre vann. Fossene og demningene representerer viktige deler av Bærums kulturhistorie. I denne boken har vi beskrevet 17 av nedbørfeltene til Bærums vassdrag og 78 fosser og demninger, og om kulturminnene som har vært – og i noen grad også er – i tilknytning til dem.

Bjørumdemningen i Isielva. Dette er en av de meget få gjenværende av de eldre demningene i Bærum. Den ble først anlagt i 17xx, og rehabilitert i 1853. Men snart blir den revet. Bærum kommune ønsker oppgang av laks og sjørret helt opp til Kneikafoss i Aurevannsbekken.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	3
INNLEDNING	5
FOSSER OG STRYK I BÆRUM ØST/NORD (OVERSIKT)	7
FOSSER OG STRYK I BÆRUM VEST (OVERSIKT)	8
VASSDRAG OG FOSSER I BÆRUM	9
LOMMA	10
BURUDELVA	18
URSELVA	26
TAKK TIL VÅRE BIDRAGSYTERE	34

Når publikasjonen Fosser og stryk i Bærums vassdrag er ferdig, vil den ta for seg fossene i alle kommunens 17 vassdrag, se side 9.

Innledning

Bærum har et kupert landskap med mange daler og forkastninger. Når elver og bekker renner gjennom et slikt terreng dannes det fosser og stryk.

I dag fremstår fosser som ganske spektakulære når elvene går flomdigre. Men før i tiden var fossene selve energigrunnlaget for kverner, møller og sagbruk, og kraftverk da man for over hundre år siden utnyttet vannkraften til å lage elektrisk strøm i Lysakerelva og Lomma. Hvis fossefallet ikke var høyt nok bygget man en demning. Mølledammen i utløpet av Lysakerelva og Mølladammen i Lomma er eksempler på at man trengte et høyere vannfall for å få mere kraft ut av vannet. Hvis man hadde behov for å lagre (magasinere) vann, bygget man en demning. Med en demning i utløpet av Ståvivann fikk man nok vann til vannforsyning til Sandvika, selv i tørre perioder. Med demning i utløpet av Abortjern fikk man mere vann i tørkeperioder til vannforsyningen i Østre Bærum. Med demningene i Aurevann og Niskinvann i Isvassdraget fikk man vann til tømmerfløtingen. For 250 år siden ble Bjørumdemningen bygget, slik at man fikk Bjørumdammen til å lagre tømmer som man senere saget på Bjørumsaga. På 1950-tallet bygget man store demninger i Trehørningsvassdraget (sidevassdrag til Lomma) for å få vannmagasiner – reservoarer – til vannforsyningen til Bærum.

I dag er mye av dette historie, og tidligere tekniske inngrep er kulturhistorie. Noen fosser er uberørte, de ligger der som de alltid har gjort siden noen tusen år etter siste istid. I mange fosser er det bygget demninger for å øke fallhøyden. I Lysakerelva har nesten hver eneste fallmeter fra Bogstadvann til Lysakerfjorden vært utnyttet til ulike formål. Noen steder er det en demning med et vann bak. Andre steder ligger fosser og stryk under vann.

Når man skal beskrive et vassdrag eller nedbørfelt er det vanlig å starte toppen og gå nedover til utløpet i fjorden eller et annet vassdrag. Denne fremgangsmåten har vi brukt her. Når man skal gå langs et vassdrag får man ofte de beste inntrykkene ved å gå motstrøms. Våre beskrivelser starter ved utløpet og går oppover langs elva eller bekken.

Man bør neppe advare folk mot å gå for nær en foss med mye vann. Med lite vann kan et bekkeløp være glatt. Det lett å skli og skade seg eller brette både bein og armer.

Navn

Bærumsdialekt og Ringeriksdialekt har mye til felles, og bruker –an endelser i bestemt form, som i Bråtan. I navn på steder og plasser er det her derfor brukt denne formen. Men familienavnene til brukerne av slike plasser er kanskje inspirert av nærheten til Oslo Vest og dialekten der, og bruker i stedet –en endelser i navnet.

Det har vært diskusjon i Bærum Elveforum om skrivemåter. Vi holder oss til dialektformer som brukes i Vestre Bærum og Lommedalen, fordi disse i noen grad representerer den opprinnelige Bærumsdialekten. Derfor skriver vi bru og brua (i stedet for bro og broen), og elva (i stedet for elven).

Videre bruker vi ubestemt form for vann, som Engervann og Østernvann. Oftest bruker vi ubestemt form for fosser, som Kastefoss og Fransefoss, men av og til bestemt form, som Fåbrofossen og Vøyenfossen. Vi holder oss til lokale navneformer, selv om de ikke alltid er konsekvent.

Vi følger ikke alltid stavemåten til Norgeskart. Derfor skriver vi Abborvann og ikke Åborvann.

Noen definisjoner

Her er noen definisjoner som er hentet fra snl.no:

«Et nedbørfelt er et område med felles avrenning til vassdrag, innsjø eller fjord. Vannskillet avgrenser nedbørfeltene fra hverandre. . . . Årsavrenningen er den delen av nedbøren som ikke fordampes eller magasineres i nedbørfeltet.»

«Vassdrag er en bekk eller elv der ferskvann renner gjennom innsjøer til utløpet i havet.» Alle vassdrag som renner ut i Oslofjorden er varig vernede, også alle Bærums vassdrag.

«En foss er et vannfall som dannes der hvor elveløpet går over en mer eller mindre bratt avsats. Vannet kan enten falle fritt eller løpe langs fjellsiden. Fordeles fallhøyden over en lengre strekning kalles det gjerne *fossestryk* eller *stryk*, men det er ikke noe skarpt skille mellom disse begrepene.»

«Stryk er en elvestrekning som kjennetegnes ved at vannstrømmen har fått en høy fart og antar en bølgende og virvlende bevegelse. Økende fart kan skyldes økende helning på elva eller innsnevring av elveløpet.»

«Bekk er et mindre vannløp, vanligvis smalere enn tre meter.» Hvis du kan hoppe over den, er det en bekk.

Litt om Bærums geologi

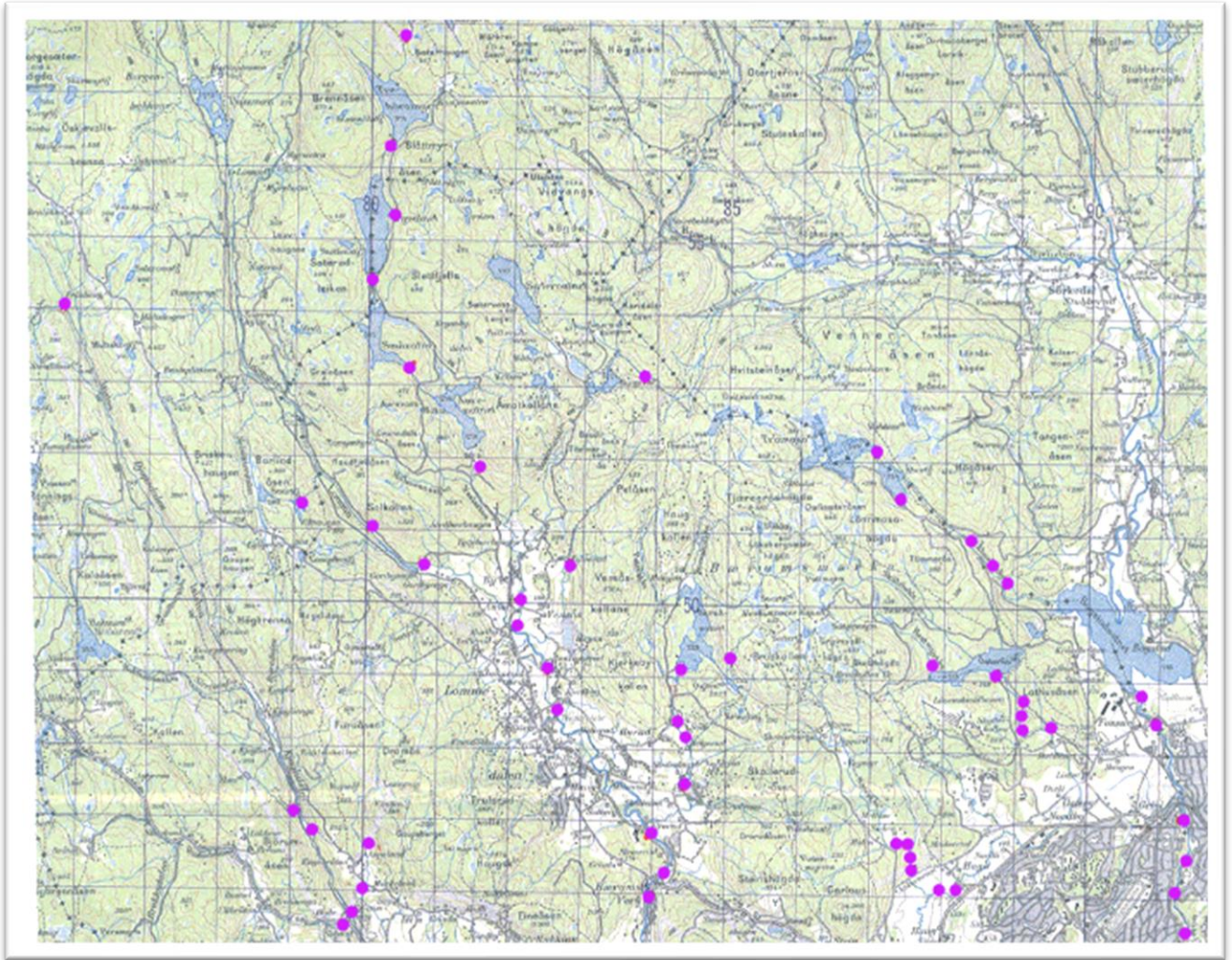
Vassdragene i Bærum er dannet etter siste istid, og ligger der de ligger og renner slik de renner som resultat av Bærums geologi.

Bærum er en del av Oslo-feltet, som strekker seg fra Mjøsa til Langesundsfjorden. Dette feltet er et av de mest berømte geologiske områdene i verden. I store trekk gjenspeiler grunnforholdene i Bærum mye av det som har skjedd de siste 600 millioner år. Den geologiske historien for Oslo-feltet er komplisert. Går vi fra stranden opp mot Kolsås, vil fjell i dagen i grove trekk vise mye av det som skjedde gjennom dette ufattelig lange tidsrommet. Fra stranden og et stykke oppover møter vi det karakteristiske innslaget med vekslende lag av kalkstein og mørk skifer. Dette ble avsatt under vann for en halv milliard år siden. Det tok 1000 år å avsette det som nå er 1 mm. Dette oppstripede fjellet preger store områder av lavlandet, strendene og bunnen i indre Oslofjord. Lagene er tildels rike på fossiler av marine dyr. Den gang sto havet inn over det meste av Sør-Norge.

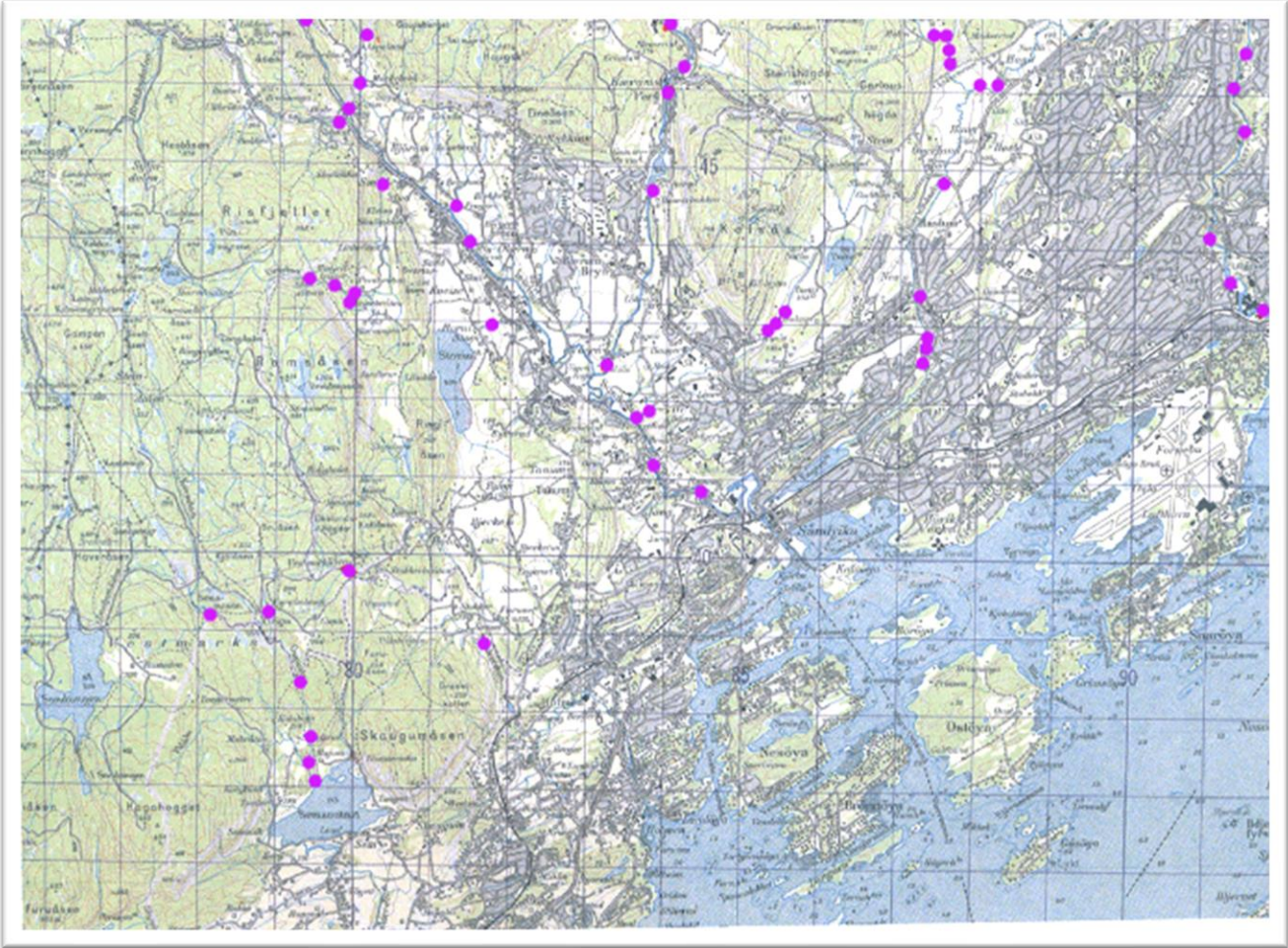
Høyere opp kan vi finne et lag av rødlig sandstein, f.eks. ved foten av selve Kolsås. Disse lagene var horisontalt avsatt slik de ennå kan finnes i Sverige. I indre Oslofjord, og særlig tydelig i Bærum, ble lagene trykket sammen fra siden slik at det oppsto folder. Det skjedde da det kaledonske skyveteppe fra vest ble trykket mot og inn over Norge og bl.a. dannet våre høyeste fjell for nærmere 400 millioner år siden. Omkring 100 millioner år senere sank det som nå er Oslo-feltet ned i et stort sprekksystem, og ble liggende beskyttet i forhold til det omliggende området. Nesoddløstets vestsida er en typisk glideflate hvor Oslo-feltet sank ned, og Lysakerelva syd for Bogstadvann er starten på sprekkdannelsen, og som etter hvert formet berggrunnen der Oslofjorden nå ligger.

Innsynkingen medførte vulkansk aktivitet i randsonene og lava dekket store områder. Gjennom istidene de siste to millioner år er tykke lag av den søndre Norge blitt slitt av og ført syddover. Mye av dette materialet gjenfinnes i Nordsjøen, Danmark og nord-Tyskland. Nordmarkkitten i marka rundt Oslo og den berømte rombeporfyren på Kolsås og andre nærliggende steder er rester av dette lavadekket. Fordi kalkavsetningen lå dypt nede var de tildels beskyttet mot isskuringene. Kalklagene har gitt råstoff til kalkbrenningen som foregikk på et stort antall gårder i Bærum. Kalklagene har også bidratt til å gjøre Bærum fruktbar.

Fosser og stryk i Bærum øst/nord (oversikt)

Fosser og stryk i Bærum vest (oversikt)

Vassdrag og fosser i Bærum

Vi har to hovedvassdrag i Bærum: Lysakervassdraget og Sandviksvassdraget. Begge renner ut i Oslofjorden. Bærum del av Lysakervassdraget omfatter Aborvannsbekken og Lysakerelva, som er grensene mellom Bærum og Oslo. Mesteparten av Sandviksvassdraget ligger i Bærum, de nordligste delene ligger i Ringerike og Hole kommuner. Vest i Bærum renner Stokkerelva ut i Neselva og Gupuelva ut i Sems vann, som begge ligger i Asker.

I denne boken tar vi for oss 74 fosser og demninger i 17 vassdrag:

Abborvannsbekken: Triungdemningen, Abborvann demningen, Abbor(tjern)fossen, Møllefossen

Lysakerelva: Hammarfossen/Hammardammen, Osdammen/Osdemningen, Grinifossen/Grinidammen, Røafossen, Jarfossen (Storengfossen), Fåbrufossen, Møllefossen

Øverlandsvassdraget: Kvern/steinmur ved langt stryk i elva, Øverlandskvenna/Øverlandfossen (under broen Gml. Ringeriksvei), foss syd Nesbrua (Nesbrufossene?), Kvernfossen/ Løkebergfossen, Sagfossen

Østernbekken: Isslottet ved Østernvann (Hestemyrbekken), Hagafossen, Østernvann demningen, foss nord Østernvannsvingen, Dælikvænna ved Østernbekken mellom Dæli og Østern

Sæterbekken: Foss ned i juvet, Sæterfossen

Dælibekken: Tre fosser fra Dælijordet til Brynsveien

Lomma: Verksfossen/Nordre Foss, Vigfossen, Spikerbruksfallet, Oppdemt vann/bratt ned til Guribysaga, Vøyenfossen/Vøyenfallet, Møllefossen, Trulsrudfossen, Løkkafossen, Johnsrudfossen, Åmotsaga, Sandbrufossen/Guriby Sag, Trangfoss, Golfbanefossen i Badstuåsbekken

Burudelva: Burudvann demningen, Sagbakkfossen, Sollifoss, Kneikfoss/Sleaskjulfossen/ Fossbakkfossen

Trehørningsvassdraget: Åmotd - foss ved utløpet i Lomma (Åmotfossen?), Åmotdammen, Ørretfallet og Ørretfallet kraftverk, fosser i juv, Småvann demningen, Byvann demningen, Bekken fra slåttemyra, fossen i utløpet fra Søndre Heggelivann, Trehørningsemningen (Hole kommune), Trehørningsvassdraget/Slåttemyrbekken, Fossen under veien

Karidalsbekken: Kvennhølet

Isivassdraget, inkludert fossene i Bjørumsbekken, Brubråt bekken, Isielva, Ålevannsbekken, Holmvevassbekken, Aurevannsbekken, Rustanelva: Bjørumfossen, Foss ned fra Eineåen, Bjørumfossen, fossen i Brubråtjuvet, fossen i Dælsbekken, mange fosser og stryk i Ålevannsbekken, Nypefossen, Kneikafoss

Urselva: Kastefossen, Ursdalen elvecanyon og Sølvhølen, Sirkelsaga i Urselva, Sagfossen, småfosser i Urselva, vannledningen fra Urselva til Ståvivann, Lille Kastefoss

Ståvibekken: Flere fossestryk i Ståvibekken

Sandvikselva: Fransefoss, Bjørnegårdfossen

Stokkerelva: Foss i Grosetbekken, Svafossen ved Franskleiv

Askerelva/Gupuelva: Svafossen mellom Midtre og Øvre Fløyta, Foss oppstrøms Fløytavannet, Foss nedstrøms Fløytademningen, Tveiterfossen, Svendsrudfossen (?), drivkraft til Tveitersaga

Lomma

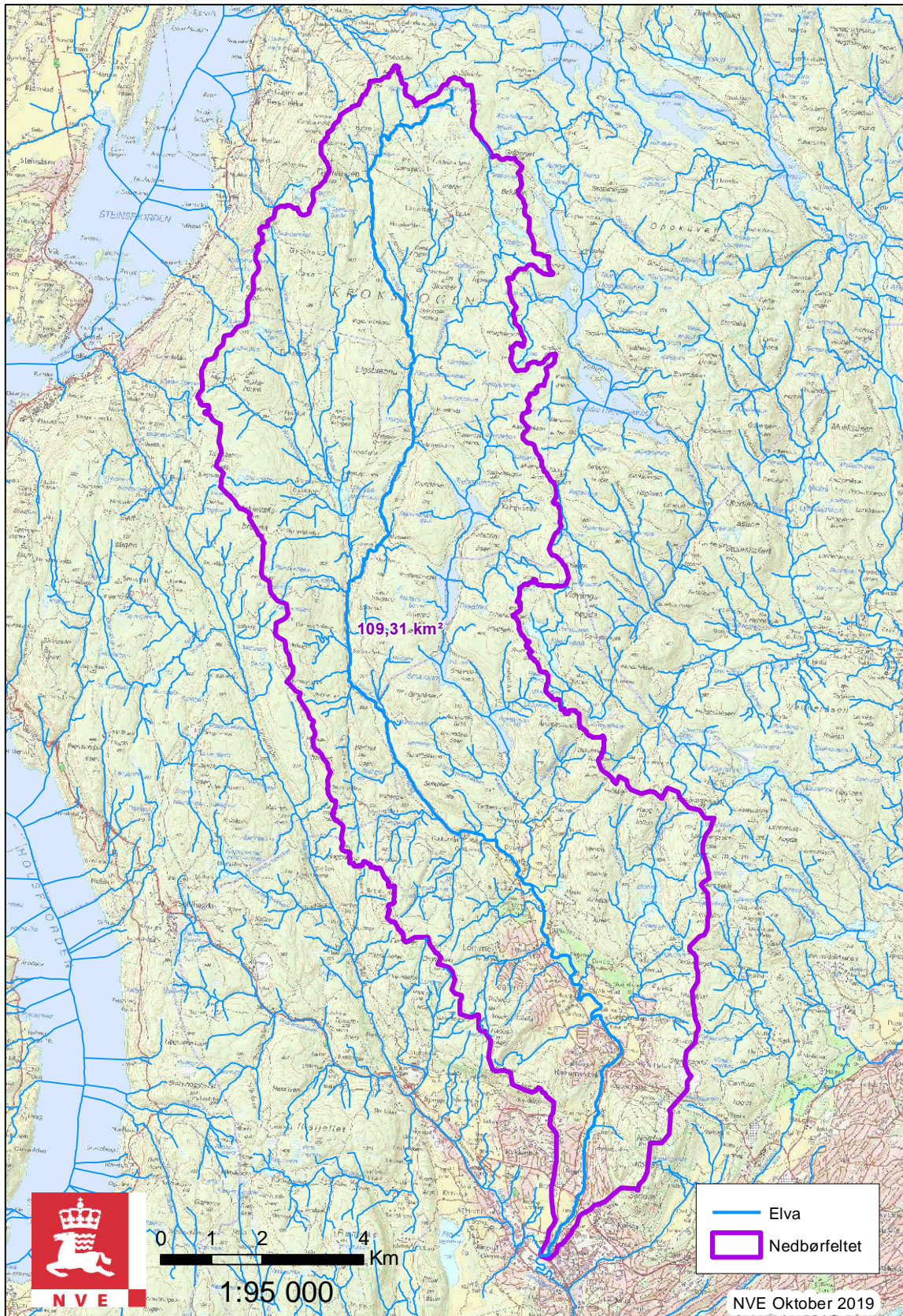

Vøyenfallet i middels høstflom kverna (fjernet), damhuset og røret til kraftverket. (Foto: OTS 2018.11)

Verksfossen i storflom etter ekstremværet «Hans» sin etterfølger. (Foto: OTS 2023.08)

Nedbørfelt og vassdragsbeskrivelse

Areal	Årsnedbør	Elvelengde	Middelvanntføring	Høyeste punkt	Utløp
109 km ²	957 mm	30 km	18,9 m ³ /s	650 moh	22 moh

Lomma (Lommedalselva) kommer fra området øst for Gyrihaugen på Krokskogen. Hovedtilsigen er Store Lomma og Lille Lomma, Tverrelva, Vesleelva, Burudelva og Einebekken. Det to sistnevnte regnes som grense mellom Lommedalen og Bærums Verk.

Lille Lomma kommer fra vest (passerer bl.a. Plassedammen), og Store Lomma kommer ned forbi Monsebråtan. Etter hhv 12 km og 8 km renner de sammen ved Tverrelva (255 moh). Både skogsbilvei og løype følger Lomma fra By og innover. Navnet Tverrelva er generelt brukt om steder der to elver møtes, og den ene elva renner vinkelrett inn i den andre.

Lomma renner gjennom hele Lommedalen og ut i Sandvikselva ved Vøyenenga i Bærum. Vøyenenga er en tidligere flomslette der Lomma nedenfor Vøyenfallet (22 moh) møter Isielva ved Skjeljan og danner Sandvikselva.

Vannene Trehørningen (i Hole kommune), Byvann, Småvann og Aurevann inngår i Bærums drikkevannsforsyning. Fra Søndre Heggelivann i Sørkedalsvassdraget overføres vann til Trehørningen gjennom en ca 2,5 km lang tunnel.

Fossene i Lomma har vært brukt til å drive kverner og møller, sager og kraftverk. Elva ble benyttet til tømmerfløting fram til 1967. Ved Bærums Verk har det vært jernverk og en stangjernhammer

Lomma er en typisk flomelv som kommer fra og renner gjennom bare forholdsvis små vann i forhold til størrelsen på nedbørfeltet. Det samme gjelder sideelvene, eller kanskje heller sidebekkene til elva, hvor Trehørningsvassdraget som renner ut i Lomma ved Åmot er det største og det eneste som kan kalles en elv.

Det store nedbørsfeltet sammen med fosser med passende fallhøyde gjorde Lomma attraktiv som drivkraft for kraftkrevende aktiviteter da disse begynte å utvikle seg i Norge på slutten av 1500-tallet og begynnelsen av 1600-tallet. Fra da av og helt til begynnelsen på 1900-tallet ble det anlagt møller og sager, og senere også elektrisitetsverk i elva. Funn av drivverdige jernmalm på slutten av 1500-tallet i områdene under Tanumplåtået og Eineåsen ga grunnlag for å anlegge smelteverk med renneovn og tilhørende hammerverk, først ved Wøyen gård, så på Gommerud. Ved Vøyen ble det først anlagt en renneovn, og deretter i 1622 ble den første masovnen i Norge, Tobias Kupfers «Hohe Ofen», bygget der.

Det har vært ni kraftverk langs Lomma. Det eldste kom i drift i 1915. Spikerbrukfallet kraftstasjon er den eneste gjenværende. Den ble bygget i 1914, og forsynte Vestre Bærum med strøm. Glitredammen, som hadde vært oppdemmet som vannmagasin siden 1600-tallet, ble anlagt som inntaksdam. I 1950 overtok Bærum kommune alle. Navnet Spikerbrukfallet har sin bakgrunn i at det på stedet var tidligere var en vannhjulsdrevet stanghammer for utsmiing av spiker. Kraftstasjonen ved Spikerbrukfallet var i drift uavbrutt til 1975, og etter restaurering og utvidelse med et nytt aggregat ble stasjonen igjen satt i drift i 1982 med ny bygning i tilknytning til den gamle, og med nytt aggregat og rørgate.

Det krevdes jevn tilgang på vannkraft for å drive belgene til ovnene og som drivkraft til stanghamrene. Det ble derfor allerede tidlig anlagt en rekke demninger i Lomma og i sidebekkene, noen for å danne vannmagasiner, andre som fangdemninger for å samle og gjennom renner og rørledninger lede vann til kvernkaller, vannhjul og turbiner, øke fallhøyden for disse og sørge for korttidsreservoarer. Dette temmet i noen grad flommene i elva, men flom er likevel et problem ved store nedbørmengder og/eller sterk snøsmelting. Nå er står de fleste demningene åpne eller helt stengte med bredt overløp. Lomma er igjen en flomelv.

Det er mange fine badekulper i Lomma: Hellerudhølen, Johnsrudsagdammen, Løkenhølen, Løkkafossdammen, Mattisplassdammen, Mølladammen, Plasselhølen, Sandbrufossdammen og Skoledammen. Burudvannet er et populært utfartssted, og Bærum kommune har nylig restaurert dammen og lagt forholdene godt til rette for bading og friluftsliv i vannet.

Det finnes ørret og abbor som er interessante som sportsfisk i Lomma. Det finnes også ål, men ålen er rødlistet og fredet i hele landet. Nedenfor Vøyendammen er det anadrom strekning, med fiskekort og andre begrensninger.

Det praktiseres tålt fiske i Lomma, hvilket vil si at det ikke noe form for fiskekort. Allemannsretten hjemler ferdsel i og langs elva. Det eneste å forholde seg til er et minstemål på ørret, 25 cm.

Lommas start og ende

Elva Lomma er litt spesiell: Den starter som to Lommaelver, Store Lomma fra Ringsmyrene og Lille Lomma fra Gyrihaugstjern, begge steder i Ringerike kommune, og går så sammen til Lomma ved Tverrelva i Hole kommune.

Store Lommas beskjedne start i Ringsmyrene ved Løvliå. (Foto: OTS 2010.10)

Lille Lommas start fra Gyrihaugstjerna. (Foto: OTS 2018.10)

Vøyenfallet

Vøyenfallet har et fall på i underkant av 10 meter fra dagens damkrone og til fossefoten. Siden 1600-tallet har Lomma ovenfor Vøyenfallet vært oppdemt som vannmagasin for sag, mølle og elektrisitetsverk.. Her var det mølle med to kverner på 1600-tallet, og en stor oppgangssag fra samme periode. Ved fallet sto også Tobias Kupfers mindre vellykkete masovn, den første masovnen i Norge. I 1899 ble det installert «en elektrisk Motor» der, som forsynte mølla og Wøyen gård med 4 kW likestrøm. Den nåværende demningen med påbygg i betong ble bygget rett før krigen i forbindelse med nye Vøyen elektrisitetsverk med en effekt på 100 kW vekselstrøm.

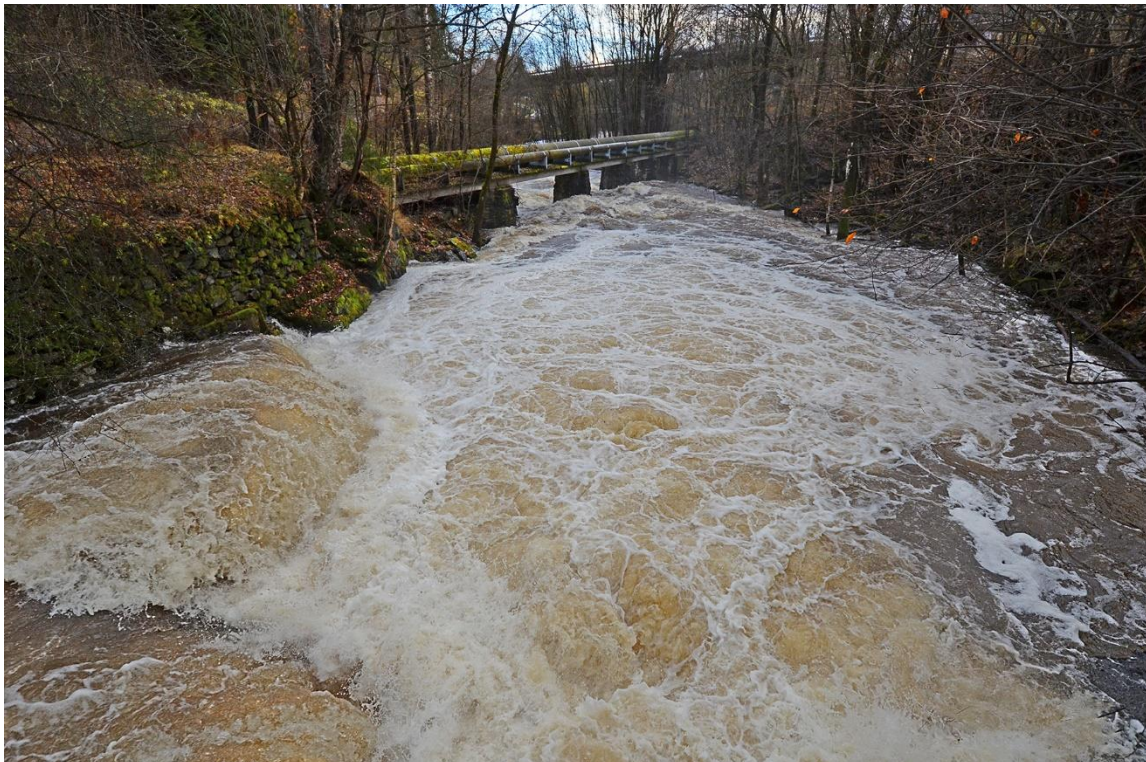
Vøyenfallet i høstflom og Vøyenmølla sett fra Lommas østside, som er vanskelig tilgjengelig på grunn av kratt og hager som er utvidet utenfor tomtegrensene. (Foto: OTS 2015.09)

Vøyenfallet sett fra fossefoten.. (Foto: OTS 2015.08)

Spikerbruksfallet (Spigerbruksfaldet)

Spikerbruksfallet ligger vel 200 meter oppstrøms Lomma fra brua på Lommedalsveien. Det har gjennom årene har gitt kraft til mange hammerverk. Det mest kjente var en stangjernhammer fra 1774 som i 1792 ble flyttet til Hammeren i Skjærsgjøelva. Men navnet «Spikerbruksfallet» kommer fra en av de mindre hamrene for utsmiing av spiker. I 1818 ga den arbeid til seks mann og 12 drenger, og i 1840-årene ble det her produsert 1–3 mill. spiker årlig. I 1914 bygget godseier Løvenskiold et kraftverk et stykke nedenfor den nåværende brua på Lommedalsveien. Brua kan sees øverst i bildet. Nedenfor den går rørgaten til kraftverket på egen bru.

Nedre del av Spikerbruksfallet i høstflom. (Foto: OTS 2012.11)

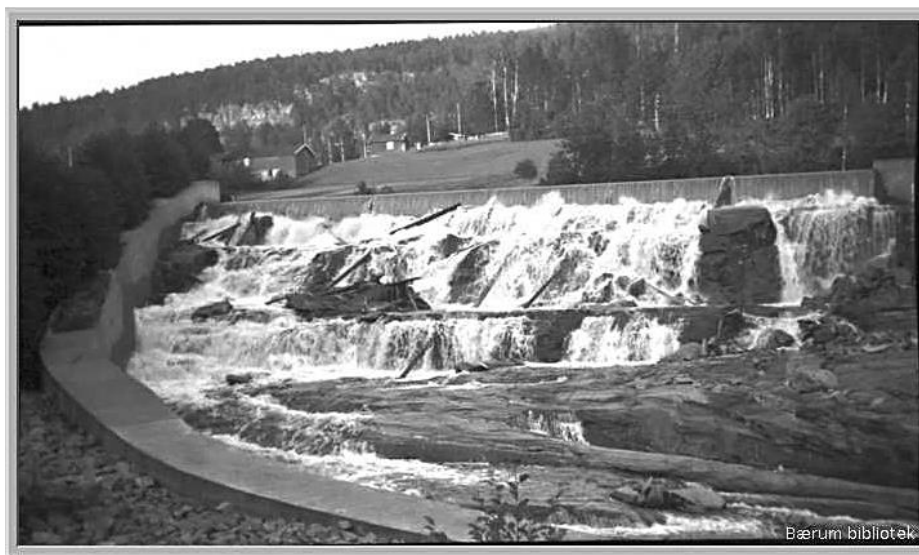
Den opprinnelige rørledningen var av jern, men ble i 1936 skiftet ut med en rørledning av trespiler holdt sammen av spennbånd. Dagens rørledning fra 1982 er av glassfiberarmert plast, men kledd med trespiler og spennbånd som for å se omtrent slik ut som den foregående.

Rørledningen fra Glitredammen. I kløfta sto vannhjulet til stangjernshammeren. (Foto: OTS 2012.11)

Glitredammen med demning, foss og rester av gammel demning

Glitredammen har vært oppdemt som vannmagasin siden 1600-tallet, og er det største vannet i Lomma nedenfor elvemøtet ved Tverrelva. Allerede i 1624 ble det anlagt en laftet steinkistedemning for å drive en stangjernhammer. Den var sannsynligvis mye lavere enn dagens demning. Den ble erstattet av en gråsteindemning i 1914 da Spikerbruksfallet elektrisitetsverk ble anlagt. Bildet under viser denne i 1920, tydeligvis i flom og med noen løpske tømmerstokker.

Gråsteindemningen i Glitredammen i 1920. (Foto: Fritz Holland 1920 BB)

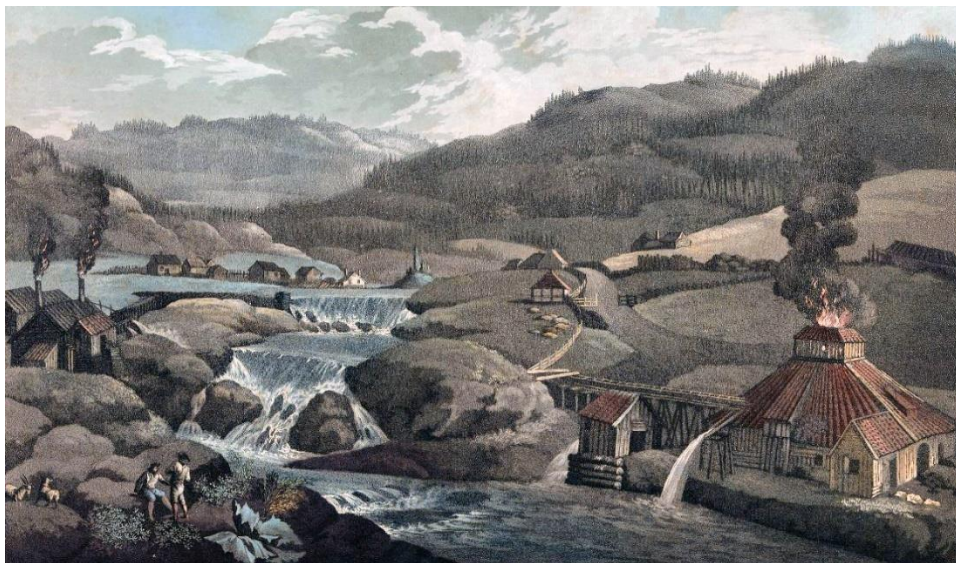
Dagens demning i Glitredammen er ca. 40 meter bred og 9 meter høy fra det opprinnelige elveløpet og bunnlukene i demningen. Den bygger på demningen fra 1914, men ble rehabilitert i 1982 da elektrisitetsverket ble gjenåpnet i 1982. Den ble også delvis rehabilitert på vannsiden i 2018. Adgangen til damkronen har låste porter og er nærmest utilgjengelig. Betongmuren som bildet ble tatt fra den gang er vanskelig tilgjengelig nå, så bildet av dagens demning mangler.

Vannsiden av demningen i Glitredammen delvis nedtappet i 2018. (Foto: OTS 2018.05)

Verksfossen på Bærums Verk

Verksfossen er den mest kjente fossen i Lomma, i dag midt i handelssenteret Bærums Verk. Men den var enda mer viktig i eldre tider som senter for jernverket Bærums Verk og samfunnet rundt det. I forbindelse med jernverket har det vært flere demninger i Verksfossen. Først fire laftedemninger i selve fossen fra før 1719, til dels bygget i Gabriel Marcelis tid. Disse drev blåsebelger til masovnen og hammerverk ved fossen. Anna Krefting Vogt fikk så bygget Vektshusdammens hoveddemning ca. 1720, 62 ½ alen (40 m) lang. Fra den gikk det vannrenner for drift av blåsebelger, to kverner, valseverk og hammersmier, noen på østsiden, andre på vestsiden.

Bærums Jernværk 1786. (Maleri: C. A. Lorentzen 1786, Håndkolorert kobberstikk: H. A. Grosch 1795)

Bildet over viser den danske kunstneren C. A. Lorentzens inntrykk av Bærums Verk med fossen og demninger slik det var i 1786. Fotografier av fossen før 1940 mangler i tilgjengelige fotosamlinger.

Denne demningen ble så erstattet av dagens steindemning med betong krone og overløp, muligens i forbindelse med elektrisitetsverket fra 1925. Bare den siste er synlig i dag.

Verksfossen i flom er alltid et imponerende syn. Etter kraftige og vedvarende regnbyger over Krokskogen om natten var vannføringen stor dagen etter karakterisert som litt under middelflom. På bildet er fallet over demningen og videre gjennom den bratteste delen av fossen godt synlig.

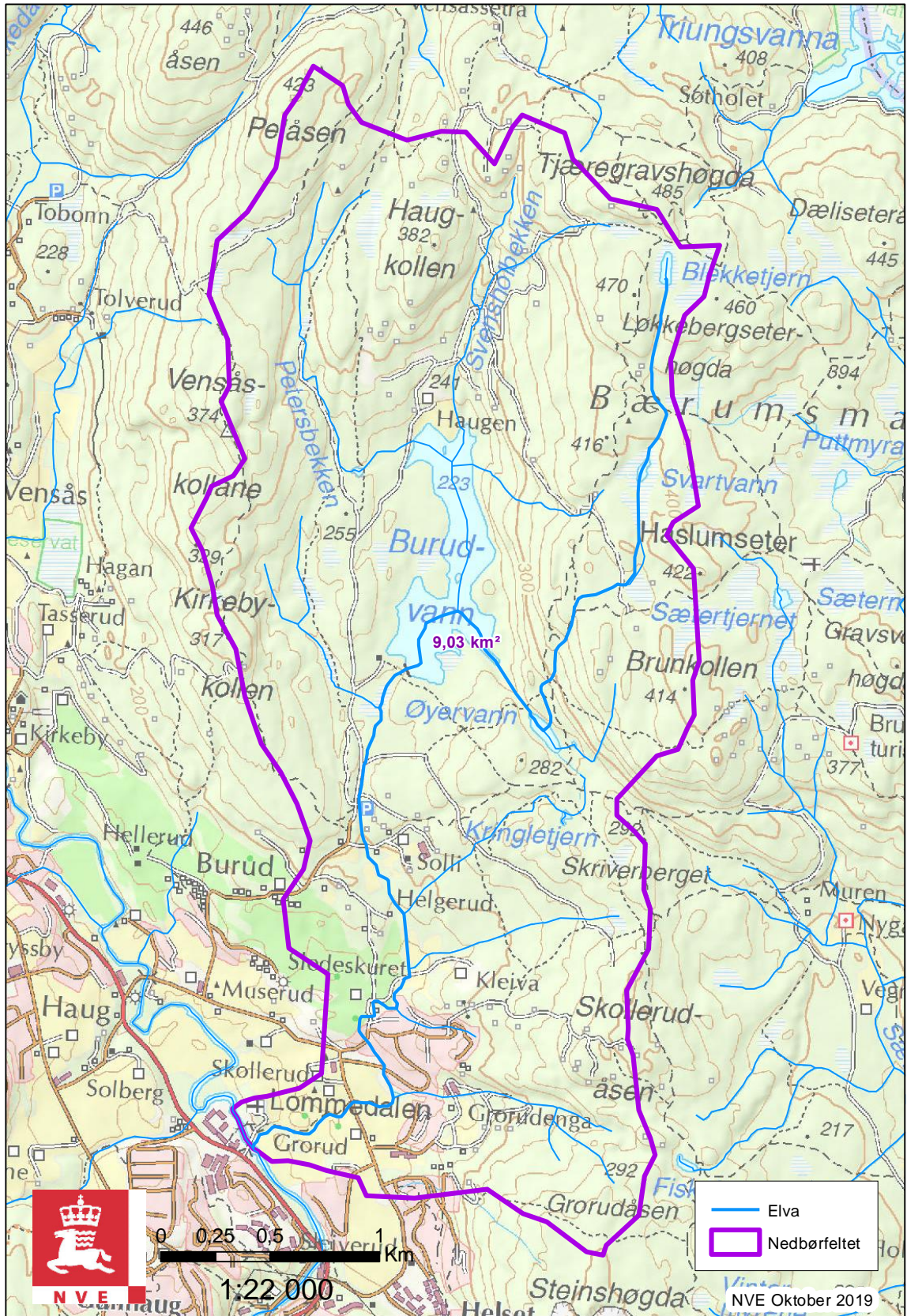
Verksfossen i lav middelflom 10. juni 2017 – hovedfallet sett fra Baker Hansen. (Foto: OTS 2017.06)

Burudelva

Sagbakkfossen ovenfor veien til Solli gård er ganske imponerende i flom, og kan gi en dusj til både fotograf og kamera på brua nedenfor. (Foto: OTS 2017.10)

Nedbørfelt og vassdragsbeskrivelse

Areal	Årsnedbør	Elvelengde	Middelvannføring	Høyeste punkt	Utløp
9,0 km ²	923 mm	6,6 km	183 l/s	483 moh	119 moh

Burudelva renner ut fra Burudvann, som har navn etter gården Burud nord i Lommedalen. Som bildene her viser er dette et passende navn når den flomstor. Den renner videre i et skiftende landskap til blir tatt opp nederst i Mølladammen i Lomma. Fra Burudvann til møtet med Lomma er det et fall på 110 m og flere fosser, og vannkraften er i sin tid blitt utnyttet til å drive mølle, sag og en skaftefabrikk.

Som kartet viser samler Burudvann opp vannet fra et nedbørfelt mellom Vensåskollene i vest, Tjæregrashøgda i nord og Brunkollen i øst. Det renner fire større bekker inn i vannet, fra vest og medurs Petersbekken, Svensholbekken, Svartvannsbekken og den navnløse bekken fra Øyervann. Alle tilførselsbekkene renner ganske bratt ned, for det meste i friske stryk, hvor partier blir til fosser i vårløsningen eller etter mye nedbør. De renner mye gjennom ur og kratt, og vindfall etter ekstremvær og hogstavfall dekker partier hvor det er fosser. Bekkene kommer stort sett fra større myrområder. I området øst for Burudvann er det også to myrtjern, Blekketjern og Svartvann, hvor det spøker og fisken er fortrollet og har fire ben. Svartvannsbekken derfra er tegnet eller korrigert inn feil på kartet over nedbørfeltet. Den renner forbi hytta Red River og ned i nordøstenden av Burudvann. Sydvest for Burudvann ligger Øyervann, et skogstjern som i sin tid ble demt opp med en gråsteindemming, sannsynligvis som driftsvann til Bærums Verk. Her renner det inn flere småbekker, den største fra myrene syd for åskammen Fugleiken.

Burudelva renner først ganske rolig gjennom skog og forbi parkeringsplassen ved Burud, hvor den så går inn i en kløft med Sagbakkfossen i bunnen. Her lå det flomsag og antageligvis også bekkedvern for Burud gårds eget behov. Etter et flatere parti gjør Burudelva før husmannsplassen Helgerud en S-sving og danner en foss med flere fall, på noen kart kalt Sollifossen. Dette er et område hvor folk sjelden ferdes langs bekken, så her er det bare tråkk langs den. Ved Helgerud kommer Helgerudbekken fra det lille skogsvannet Kringletjern fra øst ut i Burudelva. Deretter renner den i stryk forbi jordet til gården Sleaskjulet, under brua på Annikveien og kaster seg ut i den friske, men litt bortgjemte Kneikfossen. Fossen ga drivkraft til Fossli Skaftefabrikk på østsiden av bekken nedenfor fossen. Driftsbygningen står der fortsatt i dag med noen av maskinene på plass. Videre renner den nokså flatt og rolig før den igjen går i stryk langs turveien forbi Lommedalen kirke og ender opp i Lomma.

Den nye demningen Burudvann i liten flom med «fontene» rundt rørstussen. (Foto: OTS 2022.11)

Burudelvas start og ende

Burudelvas start: Burudvann, her nedtappet til to vann, omtrent som det var før det ble oppdemt. Utløpet og nåværende demning, som her er under rehabilitering, i bakkant. (Foto: OTS 2016.10)

Burudelvas ende: I øvre venstre hjørne det nokså uanselige utløpet av Burudelva i enden av Mølladammen i Lomma. Demningen i Mølladammen i bakgrunnen. (Foto: OTS 2023.01)

Kneikfossen med Fossli Skaftefabrikk

Kneikfossen i avtagende flom, fortsatt med vind fra fossen og fossetåke. (Foto: OTS 2017.09)

Kneikfossen i Burudelva ligger rett nedenfor brua på Annikveien og er i underkant av fem meter høy. Den var drivkraften til Fossli Skaftefabrikk, som holdt til i den rødmalte bygningen på høyre side i bildet. Siden fabrikkene er nedlagt og det har vært boligbygging i området etterpå, er den nå hverken lett tilgjengelig eller synlig på grunn av krattvekst.

Kneikfossen i økende flom etter ekstremværet «Hans», med elv under bygningen. (Foto: OTS 2023.08)

Fallene i Sollifossen

Mellom Solli gård og husmannsplassen Helgerud gjør Burudelva en S-sving og danner en foss med flere fall, på noen kart kalt Sollifossen. Dette er et område hvor folk sjelden ferdes langs bekken, så her er det bare tråkk langs den. På en dag med flom er det likevel verdt å ta turen dit. Den er tilgjengelig via vei til Helgerud og via delvis eldre driftsvei, er delvis gjenvokst, fra Solli gård.

Nedre fall – fossen nedenfor Helgerud

Nedre fall i Sollifossen en dag med høstsvannføring. (Foto: OTS 2018.12)

Dette er fossens nedre fall rett nedenfor Helgerud. Veien/stien til kloppa kommer fra Solli gård, som også opprinnelig var en husmannsplass.

Sagbakkfossen

Ovenfor Solliveien går Burudelva i kløft for så å kaste seg i ut i Sagbakkfossen i to fall ned til veien. Her lå det flomsag og antageligvis også bekkevern for Burud gårds eget behov. Det er vanskelig å finne spor etter disse installasjonene, men bekkeløpet nedenfor brua er ryddet for stein. De er lagt opp på sidene av bekken og danner lange røyser som hindrer at bekken går utover i terrenget ved stor flom. Fossen kan greit nyttes fra brua nedenfor.

Sagbakkfossen i vårvannføring. Fossen i flom er forsidebildet i dette kapitlet. (Foto: OTS 2022.04)

Fossen har en total fallhøyde på ca. 10 m, fordelt på et øvre trangt fall og et bredere nedre fall, med et flatere parti mellom disse. På østsiden går det en veistubb nesten inn til det øvre fallet. Det er ikke klart hvordan disse fallene ble utnyttet. Starten på det øvre er så trang at det nesten kunne fungere som en fangdemning for en vannrenne til en kvernkall nedenfor øvre fall. Fra starten av nedre fall ville det vært mulig med en flat vannrennet til et vannhjul som kunne drevet ei oppgangssag. Men det er ingen spor etter slikt, så dette blir bare spekulasjoner.

Demningen i Burudvann

Buerud Vand er tegnet inn på «Kart over Agershuus Amt» fra 1825 som ett vann med innsnevring, men skal opprinnelig ha vært to vann. Bildet under Burudelvas start og ende antyder også dette. På dette gamle kartet er det også tegnet inn symbolet for møllebrug eller saug (sag) omtrent der veien til Solli gård nå krysser bekken. Dette tyder på at vannet var oppdemt allerede før 1825.

Den gamle demningen i Burudvann i flom. (Foto: OTS 2012.11)

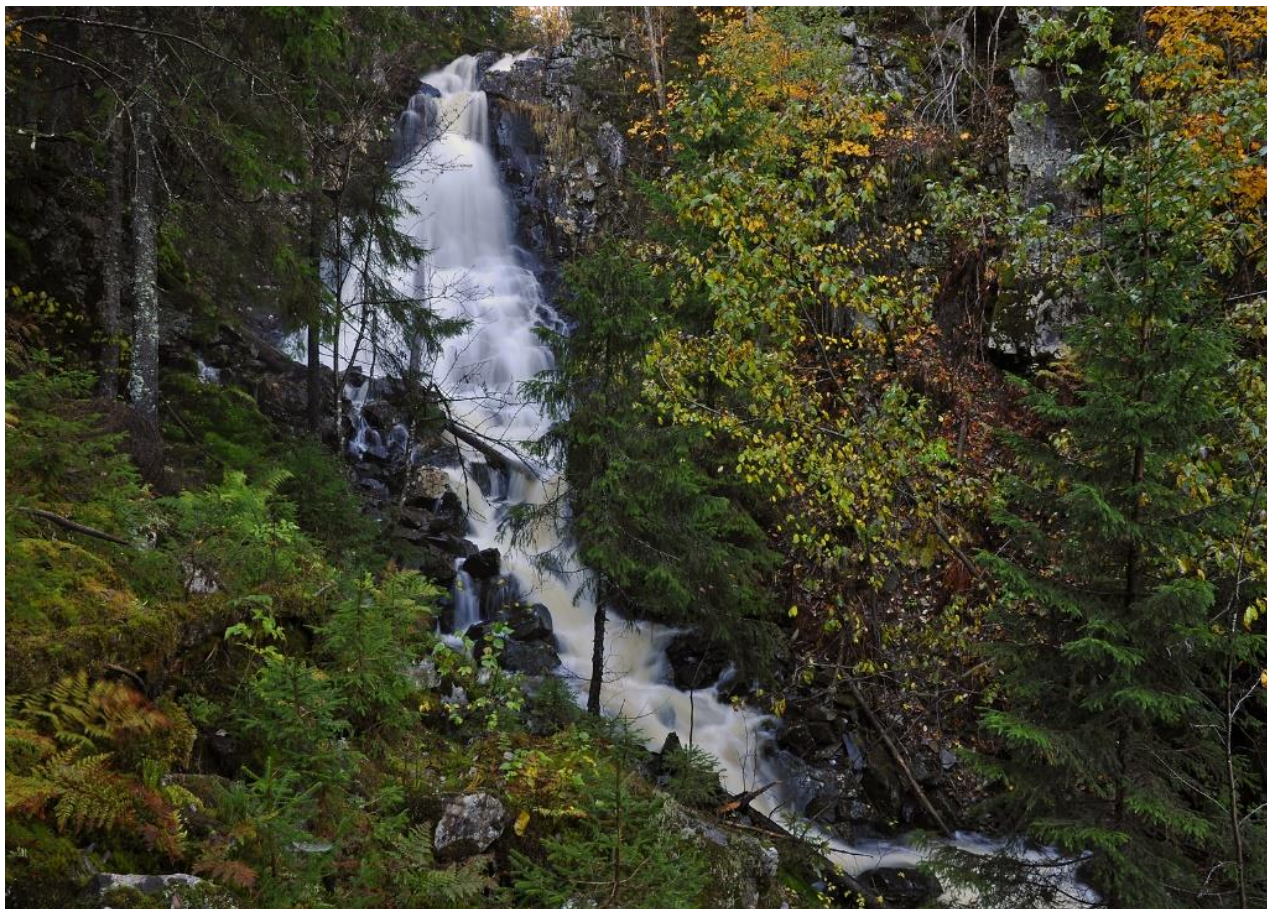
Andre kilder sier at den første oppdemmingen fant sted i 1866 med hensikt å skaffe tilleggsvann til driften av Bærums Verk. Vannet ble da demt opp 5 m med en demning av gråstein. Denne har da senere blitt modernisert på vannsiden med en betongkappe. Damluken i demningen ble sprengt under krigen 1940-45. Om det var etter dette betongkappen ble støpt eller senere er noe usikkert. I alle fall beholdt luftsiden av demningen sitt opprinnelige utseende, og overløpet var utformet slik at vannet laget en fin foss med raske stryk nedenfor.

I 2015 – 16 ble Burudvann tappet ned nesten til opprinnelig vannstand før det ble demt opp for at demningen skulle bli rehabilitert. Da fikk vannsiden ny betongkappe, og overløpet ble flyttet til østenden av demningen. Det fikk ny og mer strømlinjeformet utforming på luftsiden uten fritt fall.

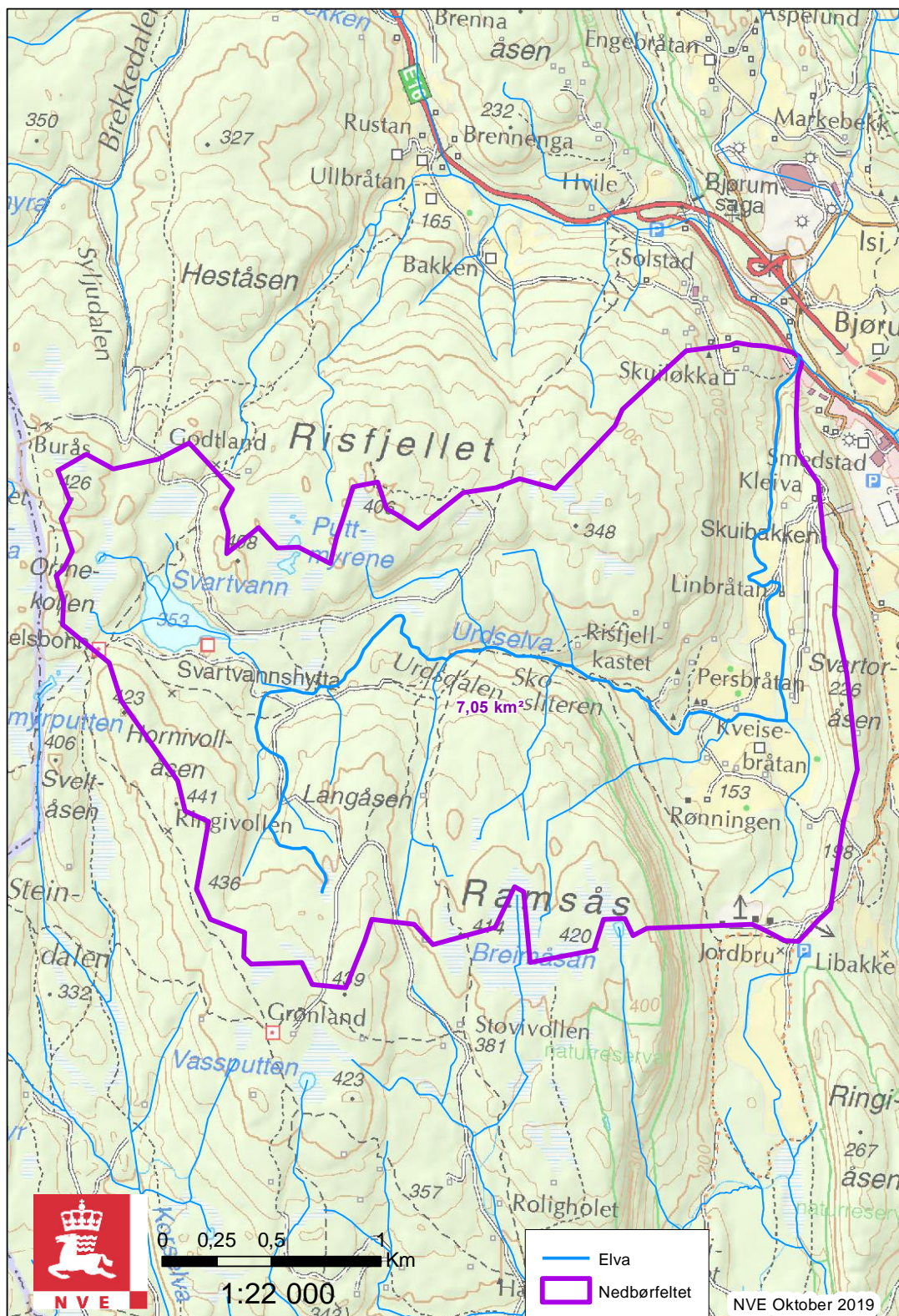
Overløpet på den nye demningen med laminert trebru over bekken. (Foto: OTS 2022.11)

Urselva

Kastefoss?

Nedbørfelt og vassdragsbeskrivelse

Areal	Årsnedbør	Elvelengde	Middelfv	Høyeste punkt	Utløp
7,1 km ²	965 mm	6,0 km	162 l/s	445 moh	77 moh

Urselva renner gjennom Ursdalen fra Svartvann ned Risfjellkastet og videre ut i Isielva ved Skui. Ur betyr steinur, og går man langs elva fra Persbråtan ser man at her svarer Ursdalen godt til navnet sitt. Elva har i årenes løp gravd seg langt ned i ura. Steingjerder, røyser og fint oppmurte forstøtningsmurer viser at den fikk både hjelp og veiledning til å finne seg et mest mulig uskadelig leie.

Elva er ei typisk flomelv, med Svartvann som det eneste betydelige vann i vassdraget. En rekke sidebekker som renner ut i elva nedenfor Svartvann. Det er spor etter tidligere tekniske installasjoner nedover langs elva, men det er ingen demning ved utløpet. Her går Urselva nærmest et stort og bredt torvparti, og virker ganske gjengrodd. Vannføringen vil derfor øke mye i vårløsningen og etter kraftig nedbør når vannstanden i Svartvann øker over torvkanten. Elva er mest spennende og imponerende da, men også mest utfordrende å ferdes langs i flom.

Elva starter med å renne i stryk og småfusser gjennom en lite berørt dal med barskog, for så å gå over i en ganske bratt og trang dal med ur, stup og svaberg. Her er det mange fosser med Kastefossen i Risfjellkastet som den høyeste. Her går det en gammel driftsvei, nå merket som blåsti, langs elva.

Deretter renner den for det meste omgitt av jorder og med et tynt belte av varmekjær løvskog langs breddene gjennom et ganske flatt parti med gammel næringsrik innsjøbunn, et typisk jordbrukslandskap med gårder og åkrer. Etter dette hvilepartiet går dalen igjen gradvis over til å bli en trang elvedal med steinur og nærmest urskogaktig edelløvskog. Elva renner i stryk og småfusser, enkelte steder i kløft mellom stup og skrenter. Ikke lett tilgjengelig her, men med spor etter gammel ferdselsvei forbi restene etter Skui gårds oppgangssag og videre til Jammerdal. Det siste stykket før møtet med Isielva renner den gjennom en trang og vill elvecanyon med opptil 30 meter høye, nær loddrette, vegger.

Urselva renner ut i Isielva under broen på Ringeriksveien. Ovenfor veien skjules elva av kantskog og bebyggelse. Dette skjuler også inngangen til Ursdalen elvecanyon, en om lag 130 meter lang kløft med opptil 30 meter høye nesten vertikale bergvegger.

Kløften er omtrent utilgjengelig annet enn ved svært lav vannføring i elva. Likevel er det spor etter aktivitet i form av vaiere med fester og en rusten jernkrok som er bøyd slik at den kunne bære et rør. I enden av kløften er det et delvis gjenfylt skjerp, som er kjent som Tobias Kupfers «Sølvhølen». Bergartene i kløften inneholder mye svovelkis, som er blankt og glinsende.

Fra plassen Åsen vest for Skuibakken går det et bratt, dårlig merket og svakt tråkk ned til bebyggelsen ved Ringeriksveien. Derfra er det mulig å gjøre en avstikker til østsiden av canyonen og ned til fossen og skjerp. På slutten er det bevokste og sleipe løsmasser, og det bør brukes sikringstau.

Terrenget og elva flater etter hvert ut et lite stykke, og blåstien krysser elva ved Nedre Vad og går så over i den bratte og steinete Skoslitteren, en tømmervei som ble anlagt rett før år 1900.

A21_B3340,02_A06_DSC_9031Lc1600 – Urselva ved Persbråtan

Urdsdalen elvecanyon og Sølvhølen

Utløpet av Urselva i Isielva er gjemt av en uanselig veibro på gamle E16, og videre oppover skjules den av kantskog og bebyggelse. Dette skjuler også inngangen til Urdsdalen elvecanyon, en om lag 130 meter lang kløft med opptil 30 meter høye nesten vertikale bergvegger. Dette er en ganske utilgjengelig og svært lite kjent del av Urdsdalen/Urselva, og kan med rette kalles «Urdsdalen elvecanyon». Innerst, hvor kløften svinger brått, er det en fin foss.

Kløften er omtrent utilgjengelig annet enn ved svært lav vannføring i elva. Likevel er det spor etter aktivitet i form av vaiere med fester og en rusten jernkrok som er bøyd slik at den kunne bære et rør.

I svingen før fossen er det et delvis gjenfylt skjerp, som kan være det som er kjent som Tobias Kupfers «Sølvhølen». Bergartene i kløften inneholder mye svovelkis, som er blankt og glinsende.

Fra plassen Åsen vest for Skuibakken går det et bratt, dårlig merket og svakt tråkk ned til bebyggelsen ved gamle E16. Fra det er det mulig å gjøre en avstikker til østsiden av canyonen og ned til fossen og skjerp. På slutten er det bevokste og sleipe løsmasser, og det bør brukes sikringstau.

A11_B3340,01_A12_IMO20770L - Utsikt gjennom Urselva elvecanyon med fossen til venstre

A13_B3340,01_6A57_IMO13156L – Fossen i enden av Urselva elvecanyon i liten vannføring

Vannledningen fra Urselva til Ståvivann

Videre oppover blåstien ligger det to stikkrenner av støpte jernrør nærmest over veien. Omtrent 60 meter ovenfor den øverste av disse er det i et bratt parti med svaberg inntil et stup en ganske fin foss, i alle fall ved stor vannføring. Men foss med regelmessig form på glatt svaberg ser nokså lite naturlig ut. Ved lavere vannføring viser det seg at dette er en oppmurt gråsteindemning hvor det stikker to rørstusser ut.

Erling Persbråten kunne fortelle at dette var fangdemningen til en sommervannledning fra Urselva til Stovivann. I 1950-årene var veksten i bosettingen i Bærum så stor at det nærmet seg vannkrise. Ledningen var i drift til det nye vannverket fra Aurevann og de andre vannene i Trehørningvassdraget var ferdige i 1960. Etter snart 60 år er de andre sporene av anlegget borte, og anlegget glemt.

A51_B3340,05_A10_DSC_9141L1600 – Fangdemningen til vannverket i flom

A52_B3340,05_A54_D75_2856L – Fangdemningen med rørstusser for vannledningen

Kastefoss

Terrenget og elva flater etter hvert ut et lite stykke, og blåstien krysser elva ved Nedre Vad og går så over i den bratte og steinete Skosliteren, en tømmervei som ble anlagt rett før år 1900. På vei oppover Skosliteren øker elvebruset kraftig. Her er grunnen, en foss som kaster seg utfor skaret i Risfjellkastet i et om lag 25 meter høyt og nesten loddrett fall. Den er ikke navnsatt på kart, men Erling Persbråten omtaler den som "Kastefossen" etter stupet Risfjellkastet. Fossen er synlig fra Skosliteren, men her har en sidebekk gravd vekk deler av steinmuren under veien, så stor forsiktighet er nødvendig.

Det er vanskelig å ta seg inn til foten av fossen. Fra Skosliteren er det bratt og bevoskt steinur. Det er mulig å ta seg inn til foten av fossen langs elva fra Nedre Vad, men det er mye ur og kratt, og delvis må elva vades. Belønningen er god utsikt mot fossen, og en forfriskende dusj av fossetåka om vannføringen er stor nok.

A61_B3340,06_A19_DSC_9174Lc1600 – Kastefossen sett fra bratta nedenfor Skosliteren

A62_B3340,06_A14_IMG_3551cL+1600 – Kastefossen sett fra toppen

Også ved Øvre Vad kan det være vanskelig å krysse elva ved stor vannføring, men her kan man i alle fall nyte synet av den lille fossen rett ovenfor vadet mens man legger om turen eller venter på at vannstanden skal synke. Da dette bildet ble tatt, endte det med vading med piggsko på og støtte i falne trær.

Lille Kastefoss

Langs stien på nordsiden av elva opp til hytta Starkad og videre til bronsealdergravrøysene på Risfjellet danner bekken fra Knallru en frisk, fin foss når det er flom i elva. Dette er veien opp Risfjellkastet når det ikke er mulig å krysse elva ved vadene.

A81_B3341,01_A_DSC_9163La – Fossen ned Risfjellet i bekken fra Knallrud

Takk til våre bidragsyttere

Takk til Astrid Voksø og Svein Taksdal i Hydrologisk avdeling i NVE for bistand til å utarbeide kartene over nedbørfeltene.